

Єфіменко Н.П., Єфіменко П.Б.
Харківській національній аграрній університет ім. В.В. Докучаєва
Харківська державна академія фізичної культури, м. Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АГРАРНО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ З ДИСЦИПЛІНИ «БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ»

В роботі розглядаються теоретичні та методичні основи дисципліни «Безпека життєдіяльності» майбутніх фахівців аграрно-промислового комплексу, виявлені основні мотиви безпеки життєдіяльності у навколишньому середовищі та наведені етапи методики викладання дисципліни.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, пізнавальні, ціннісні, соціальні мотиви, етапи методики викладання.

Ефименко Н.П., Ефименко П.Б. Теоретические и методические основы подготовки будущих специалистов аграрно-промышленного комплекса по дисциплине «Безопасность жизнедеятельности». В работе рассматриваются теоретические и методические основы дисциплины "Безопасность жизнедеятельности" будущих специалистов аграрно-промышленному комплексу, выявлены основные мотивы безопасности жизнедеятельности в окружающей среде и приведенные этапы методики преподавания дисциплины.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, познавательные, ценностные, социальные мотивы, этапы методики преподавания.

Yfimenko N.P., Yfimenko P.B. Theoretical and methodical bases of preparation of future specialists of agro industrial complex on discipline "Safety of vital functions". In the article theoretical and methodical bases of preparation of future specialists are considered to the agro industrial complex from discipline "Safety of vital functions". Essence of structurally-logical chart of studies of discipline is educed "Safety of vital functions" which is studied on the stage of preparation of specialists of educationally-qualifying level "bachelor". The exposed motivation is to the safe vital functions of man, which consists in understanding of vital necessity and utility of realization of the correct operating under providing of own safety, and also safety of environment, society and state. In the article the question of dynamics of base reasons is expounded for students. Next reasons over of study of discipline are brought "Safety of vital functions": cognitive, valued and social. It is exposed and experimentally tested, that by dominant motivation cognitive which begins from operative information during the first lecture and from what information is selected, the process of acquisition and accumulation of knowledge and abilities depends. Lighting up this theme it was exposed and the methods of teaching of discipline which provides protecting of man from dangers and harmful factors of future specialists of agar-industrial complex are reasonable in theory. At forming of the stages of methods of teaching of discipline "Safety of vital functions" it is necessary scientifically to ground and argued baseline seven themes of lectures, five practical and two seminar employments, sent to safety of health of man in an environment. The presented methods provide for, that the knowledge and abilities purchased by students will become basis for the capture of specialist a profession in an agro industrial complex, will assist the increase of level of professional activity and intellectual development.

Key words: safety of vital functions, cognitive, valued, social reasons, stages of teaching methods.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Структурна реформа національної системи вищої освіти спрямована на забезпечення мобільності, працевлаштування і конкурентоздатності фахівців аграрно-промислового комплексу. Сучасна людина живе у світі природних, екологічних, техногенних та соціальних небезпек, які постійно загрожують її здоров'ю та життю. За таких обставин безпека життєдіяльності, як безпека самої людини, стає першочерговим питанням. Проблема захисту людини від небезпек постала водночас із появою на Землі людства. Протягом усієї історії цивілізації кожна окрема людина загалом дбала про власну безпеку та безпеку своїх близьких, так само як і людству доводилось дбати про безпеку свого існування. Ці проблеми безпосередньо стосуються навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності», для якої цей процес відбувається паралельно з визначенням її місця серед інших навчальних дисциплін.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи та Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 21.10.2010 р. № 969/922/216 "Про організацію та вдосконалення навчання з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту у вищих навчальних закладах України" [7].

Проблема безпеки життєдіяльності людини – одна із актуальних проблем людства, безпосередньо пов'язана з його виживанням в умовах екологічної кризи, де спостерігається зниження рівня здоров'я студентів та їх працездатності.

Актуальність проблеми полягає в розробці етапів методики навчання з питань безпеки життєдіяльності, що є однією з найважливіших функцій професійної діяльності майбутніх фахівців вищих аграрних закладів освіти 3 – 4 рівнів акредитації. Програму вивчення навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» складено відповідно до освітньо-професійної програми з певними напрямками підготовки.

Проведений аналіз наукової літератури В.Андронов, Ю.Буц, В.Березуцький, В.Джегірей, Є.Желібо, Г.Іванов дозволяє виділити декілька методик викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» [1,2,3,4,5].

Серед досліджень, присвячених висвітленню питань формування психічної стійкості до фактора зниження

життєдіяльності, ряд статей І. Пістун, Ю. Кіт [8].

Необхідність удосконалення методики навчання з безпеки життєдіяльності майбутніх фахівців у галузі аграрно-промислового комплексу зумовлена тим, що протягом останніх років відбулося помітне збільшення припустимого рівня небезпек і шкідливих навантажень та недбайливе ставлення до свого здоров'я. Все це зумовило причини нещасних випадків у побуті студентської молоді.

Ефективне розв'язання цієї проблеми сприятиме забезпеченню високої професійної компетентності фахівців аграрно-промислового комплексу, виховання у них особистої відповідальності за стан особистого здоров'я та здоров'я оточуючих. Відсутність чи недостатній рівень знань захисту людини від небезпек не можуть бути компенсовані ні посадовими рангами, ні отриманими відзнаками. Тому формування компетентії, системи заглиблених знань та умінь у цьому напрямі має посідати відповідне відображення у цілях змісту професійної підготовки майбутнього фахівця.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності методики викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» захисту людини від небезпек і шкідливих факторів майбутніх фахівців аграрно-промислового комплексу та виявленні мотивів, які забезпечують її викладання.

Для реалізації вказаної мети відповідно сформульовані **завдання**:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну, правознавчу й спеціальну літературу з метою визначення мотивів викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності».

2. Теоретично обґрунтувати етапи методики викладання дисципліни, що забезпечує підготовку майбутніх фахівців аграрно-промислового комплексу.

Методи дослідження: аналіз спеціальної науково-методичної та педагогічної, психологічної правознавчої літератури.

Виклад основного матеріалу. Метою вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» є формування у майбутніх фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» необхідного в їх професійній діяльності рівня знань, умінь та здатностей, які відповідають державним стандартам і дають можливість професійно орієнтуватися в питаннях з правових і організаційних заходів з питань безпеки, техніки безпеки та пожежної безпеки, визначеного відповідними державними стандартами освіти.

У структурно-логічній схемі навчання нормативна дисципліна «Безпека життєдіяльності» вивчається на етапі підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» після вивчення ними дисципліни «Основи екології» та основних дисциплін професійно-орієнтованого циклу, коли майбутні фахівці мають недостатнє уявлення щодо умов небезпек у побуті та їх майбутній професійній діяльності. Це забезпечує можливість викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» з урахуванням професійної орієнтації студентів, як навчальної дисципліни гуманітарно-технічного напрямку, що має інтегральний характер. У сфері наук із ризиків «FORM – OSE», науки про безпеку мають світоглядно-професійний характер. До них належать: гуманітарні дисципліни (філософія, культурологія); природні (біологія, екологія, фізика, хімія); інженерні (опір матеріалів, електроніка); про людину (медицина, психологія, ергономіка); про суспільство (економіка, соціологія, право.).

В останній час у ВНЗ особливу актуальність набули питання підвищення мотивації студентів до навчання. Особливий інтерес до неї спостерігається і в зарубіжній педагогіці, присвяченій дослідженню питань мотивації навчання, що належить таким авторам, як Є. Ільїн, В. Апелът виділили такі мотиви навчання: соціальні, пізнавальні та комунікативні [8].

На наш погляд, мотивація безпечної життєдіяльності полягає в розумінні життєвої необхідності та корисності здійснення правильних дій по забезпеченню власної безпеки, безпеки довкілля, суспільства і держави.

Можна виділити наступні мотиви вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності»: пізнавальні, ціннісні та соціальні. При викладанні дисципліни «Безпека життєдіяльності» мотивацією є становлення пізнавальних мотивів безпеки життєдіяльності, яка починається з оперативної оздоровчої інформації під час першої лекції та від того, яка інформація відібрана, залежить процес придбання і накопичення знань і умінь. Викладачам цієї дисципліни необхідно формувати у студентів систему базових знань і умінь з проблеми забезпечення безпечних умов існування людини в природному й соціальному середовищі. Необхідно стимулювати у студентів цю життєву позицію, навчити їх прийомам самоконтролю і необхідності реалізації захисних заходів, заснованих на розумінні механізмів виникнення небезпек і спрямованого на їх попередження.

При вивченні дисципліни «Безпека життєдіяльності» не менш важливими є також ціннісні мотиви студентів. У формуванні певних ціннісних мотивів в області безпеки життєдіяльності, розвиток вроджених і формування придбаних якостей особистості, які забезпечують можливість дієвого попередження реалізації загроз і небезпек та захисту від них. При вивченні дисципліни в системі ціннісних мотивів студенти ставлять на перше місце цінність здоров'я. Тобто три рівні цінності здоров'я: фізичного, психічного та духовного.

Основними соціальними мотивами майбутнього фахівця є: прагнення підтримати свій авторитет, справити гарне враження на колектив, контакти з товаришами, соціально-політичні, соціально-економічні та побутові фактори рівень спілкування, рівень освіти і культури.

Аналіз результатів опитування щодо наявності домінуючих мотивів безпеки життєдіяльності до занять з дисципліни «Безпека життєдіяльності» студентів факультетів «Облік і аудит» (ОА) і факультет інженерів землевпорядкування (ФІЗ) наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація та зміст домінуючих мотивів безпеки життєдіяльності в навколишньому середовищі студентів (%)

Види мотивів		Студенти	
		(ОА)	(ФІЗ)
I	Пізнавальні мотиви безпечних умов життєдіяльності		
	1. Мотив самозбереження – прагнення зберегти себе від дії небезпек і захисту від них в навколишньому середовищі	32,2%	30,0%
	2. Мотив безпечних умов життєдіяльності: знання про дію небезпечних: фізичних, хімічних та біологічних факторів на здоров'я людини в навколишньому середовищі	20,8%	20,5%
	3. Знання своїх прав та обов'язків у навколишньому середовищі	17,7%	12,5%
II	Ціннісні мотиви		
	Збереження стану здоров'я з метою підвищення оцінки працездатності та витривалості організму в навколишньому середовищі	16,3%	22,0%
III	Соціальні мотиви		
	Знання соціальних і побутових факторів, що є соціально небезпечними	13%	15%

Аналізуючи результати відповідей студентів, при виявленні найбільш значимих пізнавальних мотивів безпеки на питання: «Які мотиви є найбільш значимими?», студенти відповіли, що це є пізнавальні мотиви. Вони склали у сумі у студентів факультету ОА – 70,7% і у студентів ФІЗ – 63,0%. Це говорить про те, що пізнавальні мотиви є домінуючими, як у студентів факультету ОА так і ФІЗ. Другою групою мотивів є ціннісні мотиви де студенти стосовно збереження стану здоров'я з метою підвищення працездатності і витривалості відповіді були однаково позитивні: у студентів факультету ОА склали по 16,3%, у студентів факультету ФІЗ склали – 22,0%. Знання соціально небезпечних факторів у системі соціальних мотивів склав відсоток позитивних відповідей: у студентів ОА він склав 13%, в той же час у студентів ФІЗ склав 15%.

Так основну групу мотивів при викладанні дисципліни «Безпека життєдіяльності» складають пізнавальні мотиви безпечних умов у навколишньому середовищі. Обсяг навчального часу для вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» у навчальних планах підготовки бакалаврів визначений державними вимогами зазначеного наказу і склав 72 академічних години з них: 14 годин – лекційних, 14 годин - семінарських і практичних, 44 години самостійних занять. При формуванні етапів методики викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» необхідно науково-обгрунтовано й аргументовано скомпонувати теми лекцій, практичних та семінарських занять спрямованих на безпеку здоров'я в навколишньому середовищі. Яка передбачає, що набуті студентами знання та вміння стануть основою для оволодіння професією фахівця в агропромисловому комплексі, сприятимуть підвищенню рівня професійної діяльності та інтелектуального розвитку.

Таким чином при вивченні навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності» можна виділити наступні теми лекційних занять, які наведено у таблиці 2.

Таблиця 2.

Теми лекцій навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності»

Тема №	Назва теми лекції	Кількість годин
1	Організація й управління безпекою життєдіяльності Введення в дисципліну. Мета, завдання дисципліни Суб'єкти та об'єкти безпеки життєдіяльності. Структурно-логічна схема дисципліни БЖД.	2
2	Теоретичні основи безпеки життєдіяльності. Основні розділи дисципліни «Безпека життєдіяльності». Основні терміни та визначення. Класифікація шкідливих та небезпечних факторів навколишнього середовища.	2
3	Небезпека. Класифікація небезпек. Ризик як оцінка небезпек. Надано визначення небезпеки, їх класифікацію, джерела. Надана кількісна оцінка небезпеки введено поняття ризик, під яким розуміють частоту реалізації небезпек. Види ризику: індивідуальний ризик, соціальний ризик.	2
4	Правові, нормативні та організаційні основи безпеки життєдіяльності. Надано основні законодавчі документи України: Конституція України, Закон України про охорону здоров'я, про охорону праці, охорону навколишнього середовища.	2
5	Фізіологічні основи попередження перевтоми та підвищення працездатності людини Роль центральної нервової системи в трудовій діяльності. Гігієна праці, її значення. Надати необхідні знання питань фізіології праці та її фізіолого-психологічні особливості майбутніх фахівців.	2
6	Довкілля та безпека життєдіяльності людини. Людина як елемент системи «Людина – навколишнє середовище Розглядається загальний вплив людини на планетарні та космічні ресурси, формувати систематизовані знання щодо впливу життєдіяльності людини на водні, кліматичні ресурси, ґрунт, рослинність, фауну Землі.	2
7	Аспекти БЖД в умовах надзвичайних ситуацій. Надано відомості про основні поняття і визначення надзвичайних ситуацій, порядок ліквідації їх наслідків, сили і засоби, які для цього залучаються. Організація дій для усунення негативних наслідків надзвичайних ситуацій. Правила та способи надання першої медичної допомоги	2

потерпілому під час ліквідації надзвичайних ситуацій.

У таблицях 3, 4 наведено теми семінарських та практичних занять наданої дисципліни.

Таблиця 3.

Теми семінарських занять навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності»

Тема №	Назва теми	Кількість годин
1	Правові та організаційні питання безпеки життєдіяльності.	2
2	Фактори небезпек у сучасному середовищі	2

Теми практичних занять навчальної дисципліни «Безпека життєдіяльності»

Тема №	Назва теми	Кількість годин
1	Визначення біоритмічного типу працездатності і критичних днів людини	2
2	Визначення адаптаційних можливостей організму людини-оператора	2
3	Дослідження антропометричних характеристик	2
4	Розрахунок збалансованого харчування	2
5	Аутогенне тренування	2

Метою дисципліни є формування знань, умінь та навичок щодо створення безпечних і здорових умов життя і діяльності для себе та людей з якими співпрацює та спілкується. Етапи методики їх формування включають мету, відбір засобів, які значно підвищують рівень її сформованості, а також педагогічні принципи, які забезпечують безпеку людини у різноманітних умовах життєдіяльності.

Вивчення дисципліни «Безпека життєдіяльності» ведеться на основі проблемного підходу до засвоєння інженерних та гуманітарних знань. Це сприяє забезпеченню креативного підходу студентів до навчання і до своєї майбутньої професії, виробляється творча уява, формується здатність відкривати нові знання і знаходити нові способи дії шляхом висунення гіпотез і їх обґрунтування.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки: проблема мотивації навчання у ВНЗ, у майбутніх фахівців агропромислового комплексу, набуває все більшої актуальності; при аналізі мотивації навчальної діяльності під час вивчення наданої дисципліни, домінуючими визначено пізнавальні мотиви безпечних умов середовища існування; важливим чинником успішного формування етапів методики викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності», є врахування вікових і психолого-фізіологічних особливостей студентів, які притаманні в повсякденному житті і при впливі небезпек та є визначальними факторами з точки зору недопущення розвитку небезпечних і надзвичайних ситуацій, мінімізації їх негативних наслідків.

Подальші дослідження в даному напрямку будуть спрямовані на вивчення факторів здоров'язбереження організму фахівців агропромислового комплексу.

Література

1. Андронов В.А. Безпека життєдіяльності: Посібник для самостійної роботи студентів / В.А. Андронов, Ю.В. Буц, О.В. Третьяков, О.П. Шароватова. – Харків, ХОГО «НЕТ» «ЕкоПерспектива», 2007. – 304 с.
2. Буц Ю.В. Безпека життєдіяльності: Практикум / Ю.В. Буц, О.В. Третьяков, О.П. Шароватова. – Х.: РВВ УЦЗУ, 2008. – 123 с.
3. Березуцький В.В. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / В.В. Березуцький, Л.А. Васьковець, Н.П. Вершиніна та ін.; За ред. проф. В.В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 384 с.
4. Джигирей В.С.. Безпека життєдіяльності / В.С. Джигирей, В.Ц. Жидецький – Львів, "Афіша", 2001. – 256 с.
5. Zhelibo Ie.P. Safety of vital functions: the Train aid for the students of higher establishments of formation of Ukraine / Ie.P. Zhelibo, N.M. Zaverukha, V.V. Zatsarnyi. - Kyiv: «Karavela», Lviv: «Novyi svit-2000», 2004. - 328 s.
6. Ylyn E.P. Motivation and reasons / Ylyn E.P. - SPb.: Pyter, 2002. – 512 s.
7. Pistun I. P. Labour protection (Psychology of safety). Train aid / I. P. Pistun, Y.V. Kit. – Lviv: «Triada plus», 2008.- 280s.
8. Офіційний сайт Державної служби гірничного нагляду та промислової безпеки <http://www.dnop.gov.ua>